

Kao poseban prilog, knjiga sadrži opsežan kronološki pregled najznačajnijih događanja u crkvenoj povijesti Hrvata, donesen usporedo s podudarajućim zbivanjima u svijetu i u političkom razvoju Hrvatske (421-507), popis karata (569-570), kazalo etničkih, osobnih i zemljopisnih imena (571-601), predmetno kazalo (601-620) i sadržaj (621-629). Svako poglavlje obogaćeno je dodacima u kojima su doneseni odlomci najzanimljivijih vrela koja se odnose na navedenu problematiku, izborom najvažnije literature, te bogatim ilustrativnim, tabelarnim i kartografskim materijalom.

Sinteza crkvene povijesti na hrvatskim srednjovjekovnim prostorima, napose njezino drugo, višestruko dopunjeno i prošireno izdanje, više je nego dragocjen i nezaobilazan priručnik kako za istraživače hrvatskog srednjovjekovlja tako i širu čitateljsku javnost koja o počecima i razvoju kršćanstva i Crkve u Hrvata želi saznati nešto više. Napose treba istaknuti nastojanje autora da povijest Crkve i kršćanstva na našim prostorima uklopi u opća, politička, društvena i kulturna događanja na širim, europskim, ali i hrvatskim prostorima. Iščitavanjem povijesnog djelovanja i uloge Crkve u hrvatskom srednjovjekovlju nedvojbenom postaje činjenica o vjekovnoj prožetosti i jedinstvenosti povijesti hrvatskog naroda s vlastitom Crkvom i vjerom. Naposljetku, zasade hrvatske srednjovjekovne crkvene povijesti i kulture konstanta su i zasada koja je i u novom vijeku i najnovijim vremenima, svim nedaćama i mračnim silama usprkos, predstavljala nepresušno izvoriste i snagu hrvatske opstojnosti i identiteta.

Lovorka ČORALIĆ

BLAGO HRVATSKE IZ ARHIVA MAPA ZA ISTRU I DALMACIJU
Historijski arhiv Split, 1992, str. 84

Prigodom 40. obljetnice postojanja i djelovanja Historijskog (sada Povijesnog) arhiva u Splitu upriličena je izložba pod naslovom "Blago Hrvatske iz Arhiva mapa za Istru i Dalmaciju", koja je bila jedna od manifestacija održanih u okviru Knjige Mediterana Književnog kruga u Splitu, tijekom listopada 1992. godine. Tom je prigodom tiskana edicija koja nosi naslov priređene izložbe, kojoj je izdavač Povijesni arhiv Split.

U predgovoru upraviteljica Povijesnog arhiva Nataša BAJIĆ čitatelje izvješćuje o fondusu Arhiva mapa koji djeluje u sklopu ustanove kojoj je ona na čelu. Naime, tu se nalaze mape za 767 katastarskih općina Dalmacije, te brojni ekonomski spisi, zapisnici čestica zemalja i kuća. Ti podaci vjerno rekonstruiraju graditeljske cjeline gradova (naselja), demografska kretanja, gospodarske i ine uvjete života ovdašnjeg pučanstva u 19. i početkom 20. stoljeća. Zapravo oni pokazuju "kulturu njegova življenja na svim razinama", kako reče autorica.

Poslije kratkog predgovora slijedi niz priloga koji su u tijesnoj svezi s "Arhivom mapa". Najprije Tatjana KOVAČ piše o Arhivu mapa za Istru i Dalmaciju (11-17), gdje prikazuje njihovu sudbinu, sadržaj i značenje za proučavanje povijesti Dalmacije i Istre. U njemu su zabilježene stare međe katastarskih općina, granice Hrvatske u Istri prema Sloveniji, Dalmacije prema Bosni i Hercegovini odnosno Crnoj Gori, što je aktualno upravo u ovo doba. Napose značajni su operati izrađeni 40-ih godina prošlog stoljeća, gdje su potanko prikazani zemljišni položaji k. o., opis njihova zemljišta, klimatske prilike, pučanstvo, ali isto tako naznačen način obrade tla, alati, mjere, cijene i drugi čimbenici relevantni pri određivanju prihoda. Uzevši u cjelosti, to su pokazatelji ekonomskih prilika i ukupnih imovinsko-pravnih odnosa na ovom području. Prava je šteta što su neki operati s vremenom izgubljeni. Drago BUTORAC prilaže Osvrt na zemljišni katastar u Dalmaciji (19-27). Uvodno obrađuje izradu zemljišnih katastara, popisa nekretnih imovine, za doba stranih vladara ovom našom pokrajinom, od Mlečana do Austrijanaca, metodu njihove izrade u 19. stoljeću, te konačno instrumente i pribor korišten za katastarsku izmjeru. Stanko PIPLOVIĆ donosi Historijat prvog stabilnog katastra Dalmacije (29-37). Tu su izneseni inventari nepokretne imovine sačinjeni na današnjem tlu Dalmacije od 14. stoljeća na ovamo. Naročito potanko se prikazuje opis izmjere obavljen tijekom 19. i početkom ovog stoljeća. Pored ostalog doznajemo da je god. 1836. utemeljen Pokrajinski arhiv mapa u Zadru. Kao povjesničar graditeljstva autor ukazuje na značenje mapa za upoznavanje povijesti urbanizma i arhitekture Dalmacije u prošlosti. Splitska predgrađa i polja 18. stoljeća u usporedbi s katastarskim podacima prve polovice 19. stoljeća prikazuje prilično opširno Danica BOŽIĆ-BUŽANČIĆ (39-61). Na temelju operata poreske procjene općine Split ona uspoređuje njihovo stanje 1802. s onim od 1833-1845. godine. Autorica tu ocrta početak predgrađa, kuće, prehranu, broj njihova pučanstva, socijalnu strukturu, te obrte i trgovinu. Kako je to pučanstvo bilo poglavito zemljoradničko, to ona prikazuje tadašnje kolonatske odnose, podjelu zemalja prema kakvoći i kulturi, njene plodove, poljodjelsko oruđe i domaće blago, sve u svrhu pokazivanja, isticanja valjanosti katastarskih mapa kao povijesnog izvora.

Nataša BAJIĆ je napisala prilog Drniš u katastru prve polovice 19. stoljeća. Budući da su dosadašnja saznanja o životu toga gradića u prošlosti vrlo oskudna, to je autoricu potaklo da na temelju podataka koje pružaju katastarske knjige prikaže neke elemente življenja tamošnjeg pučanstva u navedenom razdoblju. Tu je riječ o broju pučanstva, načinu njegove ishrane i stanovanja, te poljodjelstvu (stočarstvu) kao poglavitoj njegovoj djelatnosti. Istaci ćemo da je vinogradarstvo tada bilo značajnijom gospodarskom granom tamošnjeg pučanstva, unatoč njegovoj dugoj apstinenciji u tim krajevima. Svoj prikaz autorica zaključuje riječima: "Klimatske neprilike, nerodne godine, neprosvijećenost i neznanje u obradi zemlje, bili su uzrok teškom življenju i neimaštini u Drnišu i u cijeloj Dalmatinskoj zagori".

Naposlijetku treba reći da je na kraju dat opis izložaka (katastarski planovi, knjige, geodetski instrumenti) priređene izložbe. Ova prilično luksuzno tiskana knjiga ilustrirana je manjim brojem priloga, redom katastarskim planovima nekih dalmatinskih naselja i geodetskim instrumentima, što joj pridaje još jednu pozitivnu dimenziju. Ovom knjigom javnosti je zorno podastrena valjanost i bogatstvo riznice Povijesnog arhiva u Splitu.

Šime PERIČIĆ

Nikola Čolak: HRVATSKI POMORSKI REGESTI (REGESTI MARITIMI CROATI)
I, Padova 1985, str. 646; II, Padova 1993, str. 868

Na žalost, trebalo je proći nekoliko godina od njegova objelodanjivanja da bismo smjeli i mogli slobodno zadarskoj i hrvatskoj javnosti predstaviti prvi svezak Hrvatskih pomorskih regesta, tiskanog u Padovi daleke 1985. godine, djelo profesora Nikole Čolaka, koji je nekoć kao znanstvenik djelovao u Zadru. Imamo sreću što ujedno možemo predstaviti i drugi svezak tih regesta, netom izašlog također u Padovi. Poznat je ipak samozatajan, neumoran i uspješan rad profesora Čolaka na iznalaženju novih arhivskih vrela u Državnom arhivu u Mlecima (Archivio di Stato Venezia), te sličnim ustanovama na talijanskoj obali Jadrana. Rezultat tog dugotrajnog i strpljivog rada u teškim okolnostima izbjeglištva jesu ova dva obimna sveska, te više njih u pripremi, ali isto tako već objelodanjeni znanstveni radovi koji prikazuju dinamiku pomorsko-trgovinskih veza čitave jadranske hrvatske obale s lukama Papinske države na Jadranu potkraj 18. stoljeća.

Svjestan pak značenja pomorstva i pomorske trgovine za život velikog dijela pučanstva maritimnog područja Hrvatske, Čolak se ne zadovoljava već pronašlim nego i dalje upomo i neumomo traga i ruje najprije po bogatim fondovima i zbirkama Državnog arhiva u Mlecima, a potom onima u Fannu, Jakinu, Barju i drugdje. Dakako, najviše je eksploatirao spise mletačkog magistrata Cinque savj alla Mercanzia, zapravo ministarstva trgovine Mletačke republike. Krajnji rezultat toga traganja i zapisivanja jesu bezbrojni regesti, kratki opisi pojedinih dokumenata, odnosećih se na hrvatske pomorce u 17. i 18. stoljeću. Iz obilja pronađene građe autor je u ova dva sveska izdvojio onu, po njegovu sudu, najznačajniju, prioritarnu. Sveske treba zahvaliti utemeljenoj Središnjici za proučavanje hrvatske povijesti u Mlecima, sa sjedištem u Padovi, čije tijelo i duša su zapravo prof. Čolak i njegova obitelj.

Knjige rječito govore same za sebe, te ih zapravo i ne bi trebalo posebno predstavljati. Svejedno o njima treba informirati javnost, napose znanstvenu. Naime, prvi svezak sadrži 4.890, a drugi čak 6.891 regist raznih dokumenata. U njima objelodanjena građa potječe najvećim dijelom iz Državnog arhiva u Mlecima, a manjim onih u Fannu i Jakinu. To je dokumentama povijesna građa koja se odnosi na pomorstvo Hrvatske u 18. stoljeću, predstavljena kroz više od jedanaest i pol tisuća kraćih ili dužih regesta. Oni pak u sebi sadrže sve zanačajne i neophodne podatke za proučavanje pomorske, ili pak gotovo čitave gospodarske povijesti onog doba, doba kasnog merkantilizma Serenissime. Oni